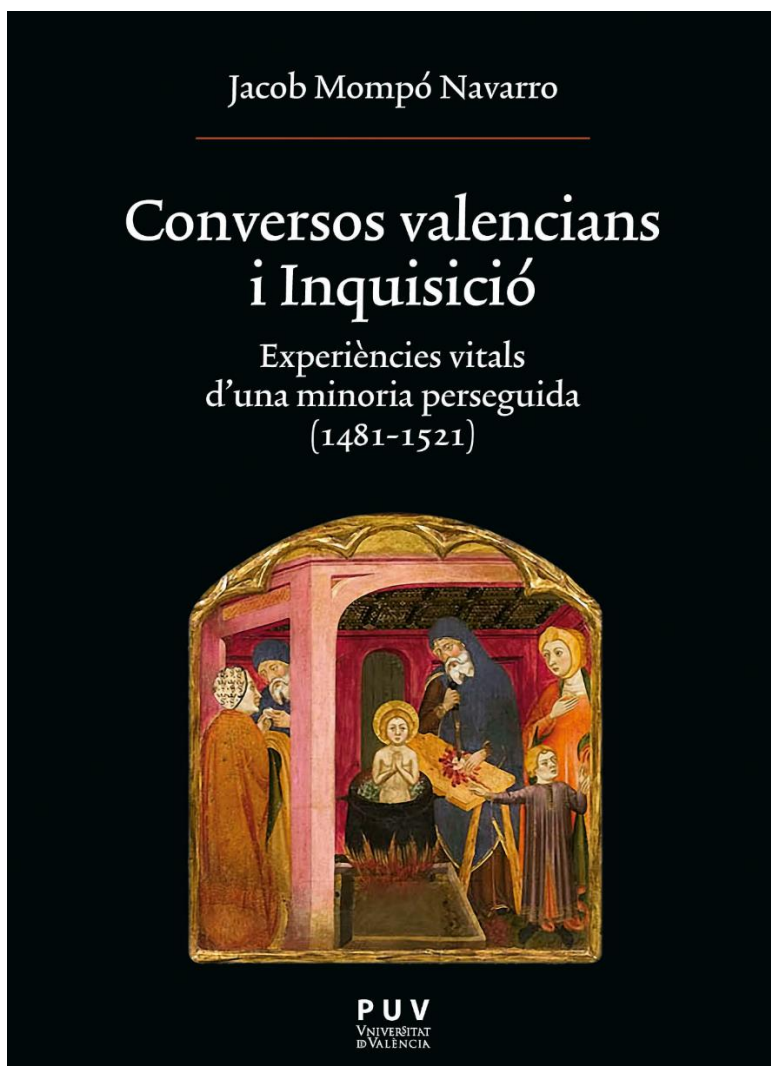

Jacob MOMPÓ NAVARRO. *Conversos valencians i Inquisició. Experiències vitals d'una minoria perseguida (1481-1521)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2022. 145 p. ISBN: 978-84-1118-079-5.

Alejandro LLINARES PLANELLS¹

¹ Profesor de *Historia Universal de la Edad Moderna II* y *Historia de España en la Edad Moderna* de la [Universidad de Málaga](http://www.um.es). E-mail: a.llinares@uma.es.

Ricardo da COSTA (org.). *Mirabilia Journal* 35 (2022/2)

The World of Tradition. Life and Death, Thought and Culture in Ancient, Medieval and Renaissance Worlds
Jun-Dic 2022
ISSN 1676-5818

Per sort, els estudis sobre marginalitat viuen, ara per ara, un moment interessant quant al nombre de publicacions que versen sobre minories ètniques, religioses o sobre aquells que foren perseguits per la seua orientació sexual. En el cas concret dels conversos valencians, Publicacions de la Universitat de València ha tret recentment a la llum el volum que ara ressenyem, a càrrec de Jacob Mompó.

Mompó ha participat activament en projectes sobre marginalitat, amb treballs publicats que se centren en les experiències vitals de personatges integrants de col·lectius marginals, com ara sodomites, heretges o sacrílegs. Ara, en *Conversos valencians*, ens ofereix un tast de reculls documentals que ens fan possible accedir –salvant les distàncies temporals– en la quotidianitat d'aquelles famílies que hagueren de dissimular les seues creences.

El llibre està encapçalat per un pròleg, a càrrec de Vicent J. Escartí (Universitat de València), en el qual reflexiona sobre la importància d'aquests tipus d'obres i dels grups de recerca que permeten aquestes investigacions, a més d'oferir-nos una interessant finestra d'entrada al llibre de Mompó.

Després del pròleg, l'obra està dividida en dues seccions. En la primera, “De l'arribada a l'expulsió. El trist camí dels jueus”, l'autor explica succintament les incertes dades que tenim per a situar la data d'arribada de les primeres comunitats jueves al territori que més tard hom anomenaria península Ibèrica. Igualment, s'explica la situació dels jueus als territoris de parla catalana. En aquests dos apartats, es constata que el camí dels jueus mai no fou fàcil; i que el mític i bucòlic espai peninsular on jueus, musulmans i cristians vivien harmoniosament en pau no ho fou tant, de bucòlic.

I és en aquest inici del llibre on fem notar una reflexió interessant. Segons l'autor, “la importància del crèdit jueu, que pel que fa als grans volums monopolitzava la minoria oligarca jueva, degué ajudar a identificar, amb l'ajut de l'estereotipització intencionada, tots els jueus com a usurers. Però aquells potents oligarques jueus no foren prestadors per jueus, sinó per prestadors.

En altres paraules: prestava qui podia, aquell que podia permetre's arriscar part del seu capital, sense cap causa religiosa ni antropològica més que l'ancestral atracció

Ricardo da COSTA (org.). *Mirabilia Journal* 35 (2022/2)

The World of Tradition. Life and Death, Thought and Culture in Ancient, Medieval and Renaissance Worlds
Jun-Dic 2022
ISSN 1676-5818

humana pels diners.” I és que, a l’interior de les aljames, n’hi havia de rics, i també de pobres. Exactament igual que a l’exterior.

Conversos valencians i Inquisició segueix amb l'apartat “La tragèdia de 1391, l'inici del camí cap a l'expulsió”, en què ens situa en els tensos moments previs als assalts a les jueries que s'estengueren arreu de la península i que s'iniciaren a Sevilla “ciutat inflamada per les enèrgiques prèdiques que l'arxidiaca d'Écija, Fernán Martínez, havia protagonitzat.”

En l'apartat dedicat a l'inici de la Inquisició moderna, Jacob Mompó explica com el tribunal religiós començà a funcionar, primer a Castella; després, a la resta dels territoris de la Corona d'Aragó. D'aquesta manera, els reis disposaren d'un mecanisme de centralització i de coacció que, en un primer moment, s'hi instaurà per solucionar el “problema jueu”, però que l'activitat del qual se centrà, posteriorment, en moriscos i heretgies, però també en sodomites, fetillers o sacrílegs. Segueix amb un epígraf en què se centra en l'arribada dels primers inquisidors a València, en què podem copsar la por que sentiren llavors els conversos, que, esperant salvar la vida, acudiren en massa a confessar els seus crims d'heretgia durant els primers edictes de gràcia.

El llibre continua explicant el funcionament de la institució inquisitorial i para atenció, especialment, en l'aplicació processal del turment inquisitorial com a prova processal. En aquesta part, hom pot comprovar la brutalitat d'un sistema processal, que no era exclusiu de la Inquisició, ni, tampoc, cap garantia per a l'obtenció de la veritat. Perquè, encara que aquells que foren torturats durant els seus processos i havien pogut véncer i superar la prova de la tortura, podien ser encara condemnats a abjurar públicament dels seus crims herètics. D'aquesta manera, “quedaven exposats, assenyalats per una societat brutal que basava – llavors i ara – moltes de les seues assercions en rumors i sospites.”

La segona part del llibre que ressenyem duu per títol “Històries de vida. Alguns casos de conversos processats”. En una mena d'introducció a aquesta segona part, Mompó reflexiona al voltant de la documentació que hi aporta, que es tracta de processos ventilats en el tribunal de la Inquisició de València, contra valencians conversos quan la minoria conversa estava ja quasi totalment integrada en la societat del seu temps. Malgrat tot, el Sant Ofici n'impedí tràgicament l'assimilació.

Ricardo da COSTA (org.). *Mirabilia Journal* 35 (2022/2)

The World of Tradition. Life and Death, Thought and Culture in Ancient, Medieval and Renaissance Worlds
Jun-Dic 2022
ISSN 1676-5818

Els processos que es treballen en aquest llibre s'ubiquen en els moments primerencs de la Inquisició de València, i ens possibiliten penetrar en la intimitat, en la quotidianitat dels protagonistes d'aquests fulls. En total, l'autor aporta experiències vitals de deu nuclis familiars de conversos valencians, en què s'aprecia una heterogeneïtat quant a la condició social dels seus protagonistes: des de les posicions més marginades, com ara criats o esclaus, fins a les elits mercantils d'aquells temps, com el Roís; tot passant per artesans, botiguers, notaris o metges. Tots, però, tenien en comú el fet d'haver-se vist immersos en afers inquisitorials, perseguits per discrepar de la norma establerta, per mantenir al si de les seues famílies uns costums, tradicions o creences distints dels de la majoria.

A l'*Epíleg*, l'autor ressenyat reflexiona sobre les dificultats, primer dels jueus, després dels Conversos; sobre l'ortodòxia jueva d'aquests darrers, i sobretot, els motius de la instauració de la Inquisició moderna, d'on destaquem la següent reflexió: "S'ha parlat molt del tractament que ha rebut la Inquisició en el conjunt d'allò que hom ha convingut a anomenar la «llegenda negra espanyola». Probablement la propaganda al servei dels estats als quals interessava la dita llegenda n'exagerà les xifres. Però tampoc hem de traslladar-nos a l'altre extrem i blanquejar una institució que, creada sota l'empara –i amb l'excusa– de la religió, resultà ser un instrument monàrquic implacable de repressió social."

Per concloure, *Conversos valencians i Inquisició. Experiències vitals d'una minoria perseguida (1481-1521)* és una aportació ben interessant per a l'estudi de la minoria social dels conversos valencians que ens ofereix un tast documental per poder traspasar els murs dels protagonistes i endinsar-nos en les seues experiències vitals, en els seus costums, amistats, odis, traïcions i amors. Circumstàncies, tot plegat, que en molts dels casos aportats conduïren els seus protagonistes a morir a la foguera per ser considerats "l'altre".